

Eduskunnan hallintovaliokunnalle
HaV@eduskunta.fi

Eduskunnan hallintovaliokunnan lausuntopyyntö

HE 188/2025 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi esitutkintalain, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain ja oikeudenkäymiskaaren 11 luvun 3 b §:n muuttamisesta

Kirjallinen asiantuntijalausunto

Käräjätuomari Anu Juho

Yleistä

Käräjäoikeus kannattaa esitystä siltä osin kuin on ehdotettu muutoksia rikosilmoituksen kirjaamiseen, esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän yhteistyövelvollisuuden kehittämiseen sekä loppulausuntomenettelyyn.

Asianomistajan yksityisoikeudellisen vaatimuksen selvittäminen

Helsingin käräjäoikeus korostaa tavoitetta, jonka mukaan yksityisoikeudelliset vaatimukset pyritään selvittämään esitutkinnassa. On tärkeää säätää lainsäädäntö sellaiseksi, joka varmistaa, ettei vaatimusten selvittäminen jää tuomioistuimen tehtäväksi oikeudenkäyntivaiheessa. Se hidastaa ja kuormittaa käsittelyä merkittävästi erityisesti ns. massarikoksissa. Esitutkinta tulisi saada kaikinensa tehdyksi siten, että myös asianomistajien yhteystiedot on kirjattu kattavasti, jotta yhteydenotto tuomioistuimen toimesta olisi sujuvaa.

Esitutkinnassa tulisi mahdollistaa yleisluontoinen ilmoitus esimerkiksi korvausvaatimuksen liitynnästä rikoshyvitykseen. Tilanteissa, joissa on suuri joukko asianomistajia, olisi syytä saada erillinen, tehostettu menettely tai tekninen ratkaisu vaatimusten kokoamiseksi.

Käräjäoikeuden näkökulmasta suurin hyöty olisi saatavissa sillä, että esitutkinnassa asianomistajien vaatimukset selvitetään riittävässä laajuudessa sille tasolla, että syyttäjä voi näitä vaatimuksia ajaa.

Postiosoite

PL 650
00181 HELSINKI

Käyntiosoite

Porkkalankatu 13
00180 HELSINKI

Puhelin

029 56 44200

Sähköposti

helsinki.ko@oikeus.fi

Massarikoksissa käräjäsihteereiltä menee merkittävän suuri työaika näiden vaatimusten selvittämiseen syystä, että selvitystyö ei ole ollut riittävää rikosprosessiketjun alkuvaiheessa. Syyttäjä ei myöskään aja vaatimuksia, joissa hän ei ole selvillä esimerkiksi anastetun omaisuuden arvonlisäverokannasta tai joissa asianomistaja ei ole anastusilmoituksessaan sinänsä selvässä asiassa merkinnyt rastia pyytääkseen syyttäjää ajamaa vaatimuksia. Asianomistajan vaatimusten selvittämistä koskevaan vaiheeseen liittyy paljon kehityspotentiaalia, jolla saadaan helposti tehostettua toimintaa ja vähennettyä tuomioistuimessa tapahtuvaa työtä.

Ilmoitus epäillyn oikeuksista ja kuulusteltavalle tehtävät ilmoitukset

Oikeudenkäynnin sujuvuuteen liittyy vahvasti kielellisiä oikeuksia koskevat ilmoitukset ja käytettävään kieleen liittyvät tiedot.

Esityksessä ehdotetaan muutoksia tiedoksiantomenettelyyn, muutoksia lakin oikeudenkäynnistä rikosasioissa koskien kirjallisen menettelyn edellytyksiä ja sen myötä sen käyttöalan laajentamiseksi sekä poissaolokäsittely laajentamiseksi. Nämä muutokset, jotta niille tarkoitetut tavoitteet olisi mahdollista saavuttaa, edellyttävät selkeää ja yksiselitteistä tietoa asianosaisen ja todistajan kielestä oikeudenkäynnissä. Tämä tieto on yksinkertaisin ja vähimmällä vaivalla saatavissa esitutkinnassa. Kun syyttäjän haastehakemus laaditaan alun alkaen oikealla kielellä (suomi/ruotsi) ja tieto muun kielisen asianosaisen kielellisistä tarpeista pääkäsittelyssä tulee yksiselitteisesti ilmi (äidinkieli/muu ymmärtämänsä kieli), tuomioistuimen arviointi oikeudenkäynnin kielestä ja tarvittavista tulkkaustarpeista tulee selkeämmäksi. Haasteasiakirjat ja kutsut tulee laadituiksi alusta alkaen oikealla kielellä ja pääkäsittelyn järjestäminen varmistuu. Pääkäsittelyn peruuntumiset tulisivat eittämättä täsmällisen tiedon avulla vähenemään.

Helsingin käräjäoikeuden käsityksen mukaan ongelmat lienevät ratkaistavissa tältä osin ilman lainsäädäntömuutoksia. Mikäli lainsäädännöllisiä muutoksia tarvitaan, ne olisi syytä tehdä tässä vaiheessa.

Tiedoksiantosäätely

Etsintäkuulutushaaste

Esityksessä ehdotetaan haastemiehelle oikeutta haastaa sattumalta tapaamansa vastaaja ”tien päältä”.

ROL 5 luvun 8 §:n 3 momentin mukaisella etsintäkuulutushaasteella tarkoitetaan sitä, että poliisilla on oikeus tien päällä henkilön tavatessaan ja omasta asianhallintajärjestelmästäään havaitessaan, että henkilöllä on etsintäkuulutushaaste tiedoksiannettavana, haastaa henkilö tulostamalla järjestelmästä haaste, haastehakemus ja liitteet eli usein yksityisoikeudelliset korvausvaatimukset. Tarvittaessa poliisilla on mahdollisuus käyttää pakkokeinoja henkilön pitämiseksi paikalla asiakirjojen valmistumisen ajan.

Haastemiehillä on nykyisin mahdollista antaa haasteita tiedoksi viraston ulkopuolella tapaamalleen henkilölle. Haastemiehillä on käytössään matkapuhelimet sähköpostiyhteyksineen, kannettavat tietokoneet sekä tietyissä käräjäoikeuksissa myös matkatulostimet. Näin ollen he kykenevät antamaan tien päällä haasteita tiedoksi voimassa olevan lainsäädännönkin perusteella, mikäli asiakas on yhteistyökykyinen. Kyseessä voi olla haastemiehen ennestään tuntema henkilö, jonka hän sattumalta tapaa viraston ulkopuolella, taikka asiakas, jota hän tavoittelee yhden haasteen tiimoilta, mutta hänelle onkin tullut tiedoksiannettavaksi myös toinen asia. Tällöin on kuitenkin kysymys haastemiehen normaalista tiedoksiantomenettelystä.

Esityksessä 5 luvun 8 §:ään tarkoitetulla muutoksella ei kuitenkaan ole tarkoitus laajentaa haastemiehen toimivaltuuksia poliisivaltuuksien suuntaan. Helsingin käräjäoikeuden tuomiopiirin asukasmäärä on niin suuri, ettei alueella asuvia ihmisiä tunne tai tunnista. Ehdotuksessa tarkoitettu toimivallan laajennus ei ole tuomassa kustannussäästöjä tai lisäisi tiedoksiantotoimintaa pääkaupunkiseudulla.

Sen sijaan tarkoituksenmukaista olisi käynnistää selvitystyö mahdollisuuksista luoda rajapinta tai saada aikaan muutoin sujuva tiedonvaihto poliisilaitosten ja käräjäoikeuksien välille siten, että tieto kiinni otettuina olevista henkilöistä olisi haastemiesten käytettävissä. Tämän tiedon hyödyntäminen tehostaisi huomattavasti tiedoksiantomenettelyä, vähentäisi pääkäsittelyjen lykkääntymisiä ja estäisi syyteoikeuden vanhentumisia. Tiedonvaihto on ollut aikanaan käytössä ja sitä on yritetty käynnistää uudelleen ministeriöiden välillä, mutta asia on kaatunut aina teknisiin haasteisiin. Tarvittava lainsäädäntö on jo olemassa haastemieslain 4a §:ssä, joka on säädetty vuonna 2016 lailla 690/2016).

Puhelintiedoksianto

Puhelintiedoksiannon soveltamisalan ehdotettu laajentaminen kirjallisessa menettelyssä ratkaistaviin rikosasioihin sekä poissaolouhkaisiin rikosasioihin on perusteltua ja kannatettava.

Ehdotettu puhelintiedoksiannon soveltamisalan laajennus sopii hyvin yksittäisiä syytekohtia sisältävien haasteiden ja haastehakemusten tiedoksiantoon tilanteissa, joissa vastaajalla on toimiva puhelinnumero ja sähköpostiosoite. Soveltamisalan rajauksena säilyisi edelleen sen käyttö tilanteissa, joissa se soveltuisi tiedoksiantoon asiakirjan laajuuteen ja laatuun nähden ja jos vastaanottaja epäilyksettä saa puhelimitse tiedon asiakirjasta ja ymmärtää tiedoksiannon merkityksen. Puhelimitse tiedoksi annettu asiakirja lähetettäisiin viipymättä kirjeenä tai sähköisenä viestinä vastaajan ilmoittamaan osoitteeseen, jollei se olisi ilmeisen perusteetonta.

Tiedoksianto-ongelmat liittyvät tällä hetkellä kuitenkin sellaisiin tilanteisiin, jotka eivät täyttäisi ehdotetun OK 11 luvun 3 b §:n tarkoittamia edellytyksiä. Vastaajat ovat hyvin usein niin kutsuttuja moniongelmaisia ihmisiä, joiden yhteystiedot eivät ole tiedossa. Lisäksi samoille vastaajille kertyy hyvin lyhyessä ajassa lukuisia rikosasioita, joita syyttäjät panevat

vireille erillisillä haastehakemuksilla omine seuraamuskananottoineen. Myös näihin asiamäärittäin yhä runsaslukuisemmiksi käyviin tilanteisiin olisi tarve löytää ratkaisuja, jotta peruuntumiskierre ja juttukokonaisuuksien paisuminen saataisiin katkaistua.

Puhelintiedoksiannon yhteydessä on varmistuttava siitä, että tiedoksiannon vastaanottaja saa epäilyttä tiedon asiakirjasta ja ymmärtää tiedoksiannon merkityksen. Tämä edellyttää haastemiesten perinpohjaista kouluttamista, jotta jo tällä hetkellä olevat ja tunnistetut kirjallisen menettelyyn haasteen tiedoksiantoon liittyvät ongelmat eivät ainoastaan siirry toiseen kohtaan prosessia.

Helsingin käräjäoikeus nostaa esiin tarpeen syyttäjähasteiden käytön tehostamiseksi osana sujuvoittamista ja tiedoksiantoon liittyvien ongelmien vähentämiseksi. Niiden käyttöalaa olisi mahdollista hyödyntää nykyistä paljon laajemmin edellyttäen, että rikosprosessin eri toimijat toimivat johdonmukaisesti yhteisen tavoitteiden saavuttamiseksi. Helsingin käräjäoikeudessa on viikoittaiset istuntopäivät syyttäjähasteille. Päivittäin Noto-normaaleilla istuntopäivillä on selkeästi nähtävissä peruuntuviissa jutuissa, että syyttäjähaste olisi poistanut haastamis- ja käännättämiseen liittyvät ongelmat. Syyttäjähasteiden tehokkaampi hyödyntäminen parantaisi oikeudenkäyntien toteutumista ja lisäisi vastaajien tavoittamista.

Tiedoksiantomenettelyn kehittäminen ja tiedoksiantojen porrastus on kannatettavaa. Tässä yhteydessä on kuitenkin pidettävä mielessä, että tuomioistuimelle aiheutuu lisätyötä tapauskohtaisesta arvioinnista varmistettaessa kielellisten oikeuksien toetutuminen sekä siinä, soveltuuko haaste puhelintiedoksiantoon. Tämänhetkisiä tiedoksiannon haasteita liittyen rikosasioiden kasautumiseen samalle vastaajalle ehdotettu laajennus ei tule poistamaan.

Joka tapauksessa olisi perusteltua saada tuomioistuimissa käyttöön muistutusjärjestelmä istuntojen peruuntumisen vähentämiseksi.

Kirjallinen menettely

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 a luvussa säädetyn kirjallisen menettelyn käyttöalaa esitetään laajennettavaksi säätämällä enimmäisrangaistus neljäksi vuodeksi vankeutta ja ottamalla käyttöön niin sanottu käänteinen suostumus. Rangaistukseksi olisi mahdollista tuomita enintään yhden vuoden vankeusrangaistus. Esityksessä ehdotetaan, että vastaajalta esitutkinnassa tiedustellaan aikomusta suostua kirjalliseen menettelyyn ja että haasteen tiedoksiannon jälkeen häneltä ei enää pyydetä suostumusta kirjalliseen menettelyyn, vaan hänen tulisi ilmoittaa tuomioistuimelle, mikäli hän vaatii pääkäsittelyn toimittamista asiassa.

Enimmäisrangaistuksen korotus tuo kirjallisen menettelyn piiriin laajan joukon uusia rikosnimikkeitä. Laajennus on perusteltu ja kannatettava. Oikeuskäytännössä on havaittu, että esimerkiksi usea törkeä petos on kirjallisen menettelyn soveltamisen edellytysten osalta sellainen, joka soveltuisi ratkaistavaksi kirjallisessa menettelyssä. Moni esityksen

nojalla kirjalliseen menettelyyn rangaistusmaksimin näkökulmasta soveltuva teko kuitenkin on sellainen, joka edellyttää sen asteista oikeudellista arviointia ja harkintaa, jota ei kirjallisessa menettelyssä voi tehdä. Esitys jättää lopullisen harkinnan kirjallisen menettelyn soveltuvuudesta tapaukseen aina tuomioistuimelle, mikä on tärkeä oikeusturvatekijä.

Esityksessä ehdotettu laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 2 §:n sanamuodon mukaan kirjallisen menettelyn edellytykset ovat olemassa, mikäli esitutkinnan perusteella ja muutoin on näin aihetta olettaa. Kirjallinen menettely olisi näin ollen lähtökohta. Syytteen noston jälkeen voi tulla esiin seikkoja, jotka muodostavat esteen kirjalliselle menettelylle. Lisäksi käytännössä tällä hetkellä suuri ongelma on samalle vastaajalle lyhyin aikavälein kasautuvat useita syytekohtia sisältävät haastehakemukset siten, ettei kirjallinen menettely ole enää tarkoituksenmukainen eikä oikeusturvan näkökulmasta oikea menettelytapa. Niin ikään tilanteet, joissa pääkäsittely on tarpeen seuraamusasian selvittämiseksi, voivat muodostaa esteen kirjalliseen menettelyyn. 3 momentissa ehdotetaan, että asia tulee käsitellä mahdollisimman tarkoituksenmukaisessa menettelyssä. Tämä harkintavalta sisältänee mahdollisuuden sulkea pois kirjallisesta menettelystä asiat, jotka edellyttäisivät käännettämistä. Tuomion käännettäminen on aikaa vievää ja pidentää huomattavasti käsittelyaikoja. Näissä tilanteissa on vakiintuneesti siirretty asia ratkaistavaksi pääkäsittelyssä ja haastettu vastaaja ratkaisun uhalla istuntoon. Tämä ehdotetun 3 momentin tarkoittama tuomioistuimelle kuuluva harkintavalta on erittäin tärkeä oikeusturvatekijä.

Poissaolokäsittely

Helsingin käräjäoikeus kannattaa ehdotettua muutosta säätää soveltamisedellytys vastaamaan maksimirangaistuksen ja tuomittavan rangaistuksen osalta kirjallisen menettelyn edellytyksiä. Lisäksi esityksessä ehdotetaan poistettavaksi vastaajan suostumus.

Ehdotuksessa on säilytetty tuomioistuimella viimekätinen ja riittävä harkintavalta arvioida poissaolokäsittelyn soveltuvuus yksittäisessä tapauksessa. Lisäksi ehdotettu oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 8 luvun 12 § selkeyttäisi ja täsmentäisi poissaolokäsittelyn soveltamistilanteita ja todennäköisesti yhtenäistäisi oikeuskäytäntöä, kun asian ratkaisemisessa huomioon otettava todistelu on säännelty laissa. Se myös parantaisi mahdollisuuksia ratkaista yksinkertaisia rikosasioita ilman vastaajan läsnäoloa vaarantamatta oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeita. Edelleenkin poissaolo ei olisi tulkittavissa syytteen myöntämiseksi eikä todisteeksi vastaajaa vastaan.

Poissaolokäsittelyn soveltamisalan laajeneminen ja sen myötä saatavan hyödyn täysimääräinen lisääminen edellyttää edellä todetuin perustein kielellisiin oikeuksiin liittyvien oikeudenkäyntiä koskevien tietojen selvittämistä esitutkinnassa ja kirjaamista esitutkintapöytäkirjaan. Poissaolokäsittelyyn liittyen on syytä kiinnittää erityistä huomiota myös syyttäjähasteiden käytön lisäämisestä saataviin hyötyihin.

Poissaolouhkaisen haasteen laatimisella ei käytännön merkitystä enää tilanteissa, joissa henkilö on poistettu maasta tai lähtenyt tältä oma-aloitteisesti pois vailla yhteystietoja. Mikään ehdotetuista tehostamistoimista ei näissä tilanteissa tuo hyötyä, vain haastamalla vastaaja hänen ollessaan viranomaisen luona tuo toivotun lopputuloksen.

Vaikutusten seuranta

Esityksessä tehty vaikutustenarviointi perustuu useille oletuksille, joiden toteutumista ei voida varmasti ennakoida. Lisäksi se perustuu myös eri viranomaisten toimintakulttuuriin, joka ei välttämättä ole käytössä vielä ilman aktiivisia käytännön tehostamistoimia. Kirjallisen menettelyn tai poissaolokäsittelyn yleisestymisestä seuraavat ajan- ja kustannussäästöt eivät välttämättä toteudu lineaarisesti. Kun tässä yhteydessä ei ole tuotu esiin kehitystoimia esim. saman vastaajan juttujen tehokkaan käsittelyn takaamiseksi, ongelmat siirtyvät nykyiseen verrattuna vain toiseen paikkaan, eivätkä ainakaan Helsingin käräjäoikeuden kokoisessa tuomioistuimessa tule vähentämään jo nyt ylikuormittunutta kansliatyötä. Muutosten vaikutuksia on syytä seurata systemaattisesti.

Voimaantulo

Esityksessä ehdotetaan muutosten tulevan voimaan keväällä 2026.

Lakien toimeenpanoon tulee varata riittävästi aikaa. Helsingin käräjäoikeus toteaa tältä osin, että voimaantulo olisi syytä tapahtua kesälomakauden jälkeen. Tällä hetkellä vireillä on suuria muutoksia, että tämän kaltaisten lainmuutosten nopea läpivienti ei ole mahdollista. Migraatio eli Sakari-Notes järjestelmän alasajo ja vireillä olevien rikos- ja pakkokeinoasioiden manuaalikirjaaminen Aipa-järjestelmään vie suurimmissa käräjäoikeuksissa huomattavan pitkän ajan ja resurssin. Lisäresurssia tähän työhön ei ole saatavissa. Lisäksi pakkokeinoissa Aipa on vasta tulossa käyttöön, joten muutoksia on liikaa toteutettavaksi saman kevään aikana. Jotta perehdytykseen ja pohjien luontiin sekä lainmuutosten läpivientiin työnkulussa jää mahdollisuus, voimaantulo on syytä säätää tapahtumaan vasta kesälomakauden jälkeen.

Voimaantulovaiheessa on tärkeä kiinnittää erityistä huomiota siirtymäajan varaamiseen ja varmistaa, että tarvittavat järjestelmä- ja asiakirjamuutokset ovat käytettävissä heti lain tultua voimaan. Myös muutosten koulutus, ohjeistus ja toimintatapojen yhtenäistäminen ovat olennaisia onnistuneen täytäntöönpanon kannalta. Töiden uudelleenorganisointi tulee tarpeelliseksi muutoksen johdosta ja vie aikaa. Kirjallisen menettelyn muutos ja poissaolouhkien tehokas ja asianmukainen hyödyntäminen ei toteudu pelkästään lainmuutoksilla, vaan edellyttää aktiivista perehdyttämistä, asenteiden muokkausta ja työprosessien kehittämistä.

Muita huomioita

Helsingin käräjäoikeus kannattaa rikosprosessin tehostamista kaikissa sen osa-alueissa ja kaikkien viranomaisten toiminnassa. Niin kutsuttu ketjuajattelu ja huomioon ottaminen jokaisen osallistuvan viranomaisen toimesta on avain onnistuneessa tehostustoiminnassa. Uudistukset eivät saa kuitenkaan johtaa siihen, että oikeusturva ja oikeudenmukaisuus heikkenevät nopeuden kustannuksella.

Helsingin käräjäoikeudessa nopean läpivirtauksen rikosasioiden määrä on kasvanut muutaman viime vuoden huomattavan suurella volyymillä. Tarve löytää kaiken tyyppisille rikosasioille oikea oikeusturvan takaava, oikeudenmukainen ja tehokas menettely. Oikeus saada asiansa ratkaistuksi kohtuullisessa ajassa on osa oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä. Käräjäoikeus katsoo, että on edelleen syytä jatkaa vaihtoehtoisten käsittelymallien arviointia ottamalla huomioon myös esityksessä kansainvälisessä vertailussa saadut tiedot ja vaihtoehdot.

Asiantuntijalausunnon on laatinut osastonjohtaja, käräjätuomari Anu Juho

Helsingin käräjäoikeus

Sirpa Pakkala

Laamanni

Jakelu

Hallintovaliokunta

Tiedoksi

käräjätuomari Juho

